

УДК 35.072.2

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК МІСТ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ м. ДОНЕЦЬКА)*

ОЛЕКСАНДР ЛУК'ЯНЧЕНКО,

доктор економічних наук, професор, міський голова м. Донецька

У статті на прикладі м. Донецька показано стан й окреслені шляхи соціально-економічного розвитку міст України. Автор обстоює думку про необхідність проведення наукової та загальнодержавної діяльності, що спрямована на розвиток інтеграції в політику місцевого розвитку основних принципів Лейпцизької Хартії стійкого європейського міста. У рамках цієї політики пропонується розвивати локальне й регіональне узгодження, мета якого полягає в досягненні рівноправного партнерства між містом і селом, між малими, середніми й великими містами в межах міських і метропольних регіонів.

Ключові слова: місто, соціально-економічний розвиток, місцевий розвиток, Донецьк.

Постановка проблеми та стан її дослідження.

Соціально-економічний розвиток міст України, якщо брати до уваги його історичні, економічні, соціальні й екологічні аспекти, потребує розробки єдиних принципів та вироблення загальної політики міського розвитку. Із цією метою сьогодні в Україні необхідно проводити як наукову, так і загальнодержавну діяльність, спрямовану на розвиток інтеграції основних принципів Лейпцизької Хартії стійкого європейського міста в політику місцевого розвитку. Зазначений документ, прийнятий у травні 2007 року, ґрунтується на необхідності одночасного та збалансованого врахування всіх вимірів стійкого розвитку, у тому числі таких як економічне процвітання, соціальний баланс, здорове довкілля, культура, охорона здоров'я. Відповідно до цієї Хартії всі міста розглядаються як дорогоцінне й незамінне економічне, соціальне та культурне надбання, що потребує державного захисту й підтримки з метою їхнього подальшого розвитку.

У цьому контексті в Україні особливої актуальності набуває вдосконалення управлінських структур на місцевому рівні для інтегрованого міського розвитку й створення необхідних для цього умов на національному рівні. Сьогодні міста нашої країни, незалежно від їх адміністративної й територіальної приналежності, мають потребу в державному регулюванні й державній підтримці, у державному сприянні збалансованому просторовому розвитку на базі європейського досвіду інтеграції міст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретико-методологічні та прикладні аспекти соціально-економічного розвитку міст, дослідження принципів, інструментів управління й стратегічно-

го планування розвитку міст ґрунтовно досліджували Б. Адамов, О. Амоша, В. Вакулєнко, З. Васильєва, А. Гранберг, О. Лук'янченко, Д. Львов, А. Мельник, М. Соколов та інші [див. 1 - 7]. Аналіз уже розроблених стратегій розвитку міст як базових документів для управління містами України свідчить про те, що цим стратегіям притаманні певні недоліки: наприклад, некоректно формулюються стратегічні цілі розвитку; стратегії розвитку не опираються на системний аналіз стартових умов, зовнішніх і внутрішніх факторів; недостатньо обґрунтоване організаційно-економічне забезпечення реалізації стратегії розвитку тощо. Наявність таких прорахунків у стратегічному плануванні, теоретична дискусійність досліджуваної проблематики, а також непроста економічна ситуація, що склалася в містах України, зумовлюють актуальність розгляду питання визначення базових напрямків стратегій розвитку міст у провідних західних країнах з точки зору дійсно доцільного врахування відповідного досвіду.

Метою статті є визначення основних проблем соціально-економічного розвитку міста та окреслення шляхів їх вирішення (на прикладі м. Донецька).

Виклад основного матеріалу. Існує безпосередній взаємозв'язок між економічною привабливістю міста та інвестиціями, з одного боку, та якісними містобудівними структурами, здоровим довкіллям і сучасною потужною інфраструктурою міста, з іншого боку.

У зв'язку із цим Донецьк має у своєму розпорядженні унікальні культурні й архітектурно-будівельні споруди, потужні соціальні інтеграційні сили й надзвичайні шанси економічного та інноваційного розвитку. Водночас місто досить сильно потерпає від демографічних та економічних проблем, які віддаляють перспективи його мешканців на досягнення європейського рівня якості життя (табл. 1).

* Стаття підготовлена за матеріалами засідання Наукової Ради з економіко-правових проблем розвитку міст України Відділення економіки НАН України, 1 грудня 2011 року, м. Донецьк.

Таблиця 1. - Динаміка демографічного розвитку м. Донецька у 2001-2011 рр.*

Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Кількість постійного населення на кінець року, тис. ос.	1016,2	-	1012,6	1008,0	1001,4	995,9	988,5	982,1	975,1	977,3	971,6

* За даними Головного управління статистики в Донецькій області

Як бачимо, з 2005 р. населення міста зменшується приблизно на 6 тис. осіб на рік (за винятком 2010 р.). За прогнозами фахівців, у 2010-2030-х роках населення міста буде зменшуватись більш швидкими темпами, що пов'язано зі зменшенням сегменту населення репродуктивного віку (від 20 до 35 років) із теперішніх 1047 тис. осіб по області до близько 480 тис. осіб через 20 років, тобто в 2,2 раза зменшиться кількість населення, яке народжує основну кількість малюків. Ураховуючи цей фактор, до 2030 року в місті може залишитися менше 850 тис. осіб.

За показниками соціально-економічного розвитку міста останнім часом спостерігається приріст основних видів промислової продукції, видобутку корисних копалин, збільшення виробництва електроенергії. Порівняно з 2010 р. приблизно на 10 % зріс вантажооборот та кількість перевезень, що свідчить про позитивний розвиток транспортної інфраструктури. Збільшився також обсяг експорту виробленої продукції та покращилися фінансові результати діяльності підприємств міста. Разом із тим, усі ці перераховані збільшення та зростання не змогли позитивно вплинути на стримування інфляції, зменшення цін та заборгованості із заробітної плати. Остання зросла майже на 2 % з початку року.

Окрім того, тривожною залишається екологічна ситуація в місті. Сьогодні на території Донецька діють 22 вугільні шахти, займають величезні земельні ділянки терикони, які розташовуються в безпосередній близькості від житлових кварталів. Викиди металургійних, хімічних і коксохімічних підприємств міста, які сконцентровані на порівняно невеликій території, разом із підприємствами Донецької агломерації формують досить стійкий смог, що практично цілорічно висить над усім мегаполісом. Усе більше загострюється в місті проблема водопостачання та переробки твердих промислових відходів.

Розглянемо далі позитивні чинники міського розвитку, які дозволять подолати вказану ситуацію.

Поступальний розвиток міста потребує значних інвестицій, у зв'язку із чим у Донецьку розроблена "Стратегія розвитку м. Донецька до 2020 року", що передбачає в ньому активізацію інноваційної та інвестиційної діяльності. За цією програмою намічено збільшити питому вагу інноваційних підприємств до 40 %; капітальні інвестиції мають зрости в 13 разів, а прями іноземні інвестиції на 1 жителя міста мають збільшитися із 437 до 5000 доларів США. На це будуть спрямовані заходи з розширення взаємозв'язків учасників інноваційних процесів, збільшення в структурі експорту кінцевих продуктів виробництва з високим ступенем переділу, створення міського інноваційного фонду Донецька і його представництв у Києві, Росії та Західній Європі. Передбачається також розробка програм підвищення інвестиційної привабливості й інноваційного розвитку міста.

При усвідомленні тенденцій світового ринку в ча-

стині підвищення цін на енергоносії, головним залишається виконання в повному обсязі заходів, намічених Комплексною програмою "Енергозбереження в місті Донецьку на 2010-2020 роки", що дозволить заощадити більше 300 тисяч кубометрів природного газу, 16 тисяч тонн вугілля, 450 мільйонів Квт електроенергії, 35 тисяч Гкал теплової енергії. Особлива увага приділяється реалізації енергозберігаючих заходів на об'єктах бюджетної сфери, і з цією метою щорічно з коштів міського бюджету виділяється не менше 10 млн грн.

Актуальним залишається питання екології. Обсяги природоохоронних інвестицій підприємств і з міського бюджету планується до 2020 року збільшити в 5 разів, скоротити на третину викиди шахтного метану, повністю вивести з експлуатації мартенівське виробництво сталі на Донецькому металургійному заводі, замінити його на електросталеплавильне; забезпечити переробку до 1,5 млн тонн будівельних відходів на рік, розчистити від мулових накопичувачів основні міські водойми; згасити й озеленити 5 міських відвалів, створити 3 лісопарки з рекреаційною інфраструктурою та ландшафтний парк, довести рівень озеленення міста до 40 % території.

У місті передбачається значний ріст підприємств, що здійснюють технологічні інновації, їхня кількість до 2020 року зросте в 4,8 раза в порівнянні з 2005 роком. Загальна сума коштів, спрямованих на створення нової техніки й технології, у 2005 році склала 0,023 млрд грн на рік, у 2010 році - 0,11 млрд грн на рік, у 2015 році вона повинна скласти 0,12 млрд грн і в 2020 році - 0,14 млрд грн на рік.

Програмою економічного й соціального розвитку Донецька на 2011 рік був передбачений ріст обсягів реалізації промислової продукції до 44,9 млрд грн (або на 14,1 %); реалізації послуг - до 9,3 млрд грн (або на 1,2 %); товарообіг - до 11,2 млрд грн (або на 7,2 %). За попередніми даними статистичної звітності всі основні показники соціально-економічного розвитку м. Донецька виконані на 100 %.

Доходна частина бюджету м. Донецька на 2011 рік (без трансфертів із Державного бюджету) планувалася в сумі 2268,1 млн грн і фактично виконана на 1 січня 2012 року. Видаткова частина бюджету м. Донецька на 2011 рік (без трансфертів із Державного бюджету) планувалася в сумі 3312,9 млн грн і фактично виконана на 1 січня 2012 року.

У 2011 році на виконання заходів щодо науково-технічного й інноваційного розвитку було заплановано виділити 129,6 млн грн й освоїти 5,2 млрд грн інвестицій в основний капітал, що й виконано до кінця звітного року.

Витрати на розвиток комунального господарства, благоустрій та утримання об'єктів комунального призначення заплановані в сумі 313,9 млн грн, і цей план на сьогодні практично виконаний. Також із метою поліпшення обслуговування населення міста й

надання якісних транспортних послуг планується й виконується транспортна програма, зокрема придбано 23 трамваї, 98 тролейбусів, 50 автобусів великої місткості, проведено ремонтів понад 52 км трамвайного шляху, модернізовано 5 трамваїв.

На реалізацію природоохоронних заходів заплановано направити 890,1 млн грн, у тому числі за рахунок екофондів усіх рівнів - 27,9 млн грн та з коштів підприємств - 856,2 млн грн. Від підприємств, розташованих на території міста, плануються й надходять збори за забруднення навколишнього природного середовища в сумі 16,3 млн грн.

Від реалізації розроблених 714 заходів у цілому по місту в 2011 році за статистично прогнозованими показниками очікується одержання економічного ефекту на суму 100,1 млн грн згідно з планом розвитку міста.

Державною цільовою програмою з підготовки й проведення Євро-2012 заплановано й виконується фінансування в 2011 році заходів на загальну суму 2,53 млрд грн за рахунок коштів Державного й місцевого бюджетів, а також за рахунок коштів інвесторів.

ВИСНОВКИ

1. Політика інтегрованого міського розвитку - це процес, у якому проводиться координація центральних сфер міської політики в просторовому, людському й часовому вимірах. Вона є центральною передумовою для перетворення в життя європейської стратегії стійкості, її здійснення становить завдання загальнодержавного масштабу, у рамках якого необхідно враховувати місцеві особливості й дотримуватися принципу субсидіарності.

2. Досягнутий політикою інтегрованого міського розвитку баланс інтересів створює основу для консенсусу між державою, регіонами, містами, громадянами й господарюючими суб'єктами. У рамках такої політики необхідно зміцнювати локальне й регіональне узгодження, мета якого полягає в досягненні рівноправного партнерства між містом і селом, між малими, середніми й великими містами в межах міських і метропольних регіонів.

3. Політика інтегрованого міського розвитку в багатьох європейських містах уже є випробуваним інструментарієм для створення ефективних управлінських структур на місцевому рівні, і він украй необхідний для підвищення конкурентоздатності українських міст, тому доцільно розглянути питання розробки "Програми інтегрованого міського розвитку" на рівні місцевого самоврядування.

4. Політика міського розвитку має бути закріплена на національному рівні, що багато в чому залежить від взаємодії громадськості, громадян, господарюючих суб'єктів і всіх рівнів влади в державі. Концепція інтегрованого міського розвитку служить для цілеспрямованого використання потенціалу міста в інтересах підвищення конкурентоздатності й стійкого соціально-економічного зростання міст України.

5. Реалізація стратегічної програми соціально-економічного розвитку м. Донецька дозволить досягти нового, більш високого рівня розвитку, що стане основою для росту добробуту жителів міста, стабілізації демографічної ситуації в місті, збільшення тривалості життя городян, забезпечення стійкого зростання економічного потенціалу міста не тільки за рахунок інвестицій, але й унаслідок активізації людського фактора, розвитку інституцій демократичного суспільства в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адамов Б. І. Організаційно-економічні основи управління розвитком міст : [монографія] / Б. І. Адамов. - К. : Грот, 1998. - 216 с.
2. Вакулєнко В. Міський маркетинг як інструмент стратегічного планування економічного розвитку міста / В. Вакулєнко // Управління сучасним містом. - 2002. - № 4-6. - С. 92-95.
3. Васильєва З. А. Стратегическое развитие территорий: методологические подходы и инструментарий : [монографія] / З. А. Васильєва, Т. П. Лихачёва, И. В. Филимоненко. - Красноярск : ИПЦ КГТУ, 2005. - 272 с.
4. Стратегическое управление: регион, город, предприятие : [монографія] / [под ред. Д. С. Львова, А. Г. Гранберга, А. П. Екоршина]. - М. : Экономика, 2004. - 605 с.
5. Мельник А. Ф. Управління розвитком муніципальних утворень : теорія, методологія, практика : [монографія] / А. Ф. Мельник, Г. Л. Монастирський. - Тернопіль : Економічна думка, 2007. - 476 с.
6. Соколов М. Из зарубежной практики разработки стратегических планов развития крупных городов / М. Соколов // Российский экономический журнал. - 2010. - № 2. - С. 107-110.
7. Стратегия социально-экономического развития города Донецка на период до 2020 года : [монографія] / [А. А. Лукьянченко, Г. А. Гришин, А. И. Амоша и др.] ; НАН Украины. Ин-т экономики пром-ти ; Донецкий городской совет. - Донецк, 2008. - 308 с.

О. Lukyanchenko

SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE: PROBLEMS AND SOLUTIONS (FOR EXAMPLE DONETSK)

In this article the example of Donetsk shows the state and outlined the ways socio-economic development of cities in Ukraine. Argued the need for scientific and national activities aimed at the development of integration policies in local development of the basic principles of the Leipzig Charter for sustainable European city. Under this policy it offers to develop local and regional coordination, whose purpose is to achieve an equal partnership between city and countryside, between small, medium and large cities within the urban and metropolitan regions.

Key words: city, socio-economic development, local development, Donetsk.

© О. Лук'янченко

Надійшла до редакції 23.12.2011

№ 1 (115) січень-лютий 2012 р.